№ 118 Յունիսի 30 (Յուլիսի 12) 1881 Յունիսի 30 (Յուլիսի 12) № 118

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլ, կէս տարվանը 6 ռուբլ։
Առանձին համարները 5 կոպէկով։

Թիֆլիսում դրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшака»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մեր երկաթուղիներ։—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ, Նամակ Վաղարշապատից։ Նամակ Խմբագրին։ Նամակ Խմբագրին։ Ներքին լուրեր։—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ։ «Մասիս» լրագրի յօդուած։ Արեւելեան-Ռումէլիա։ Ֆրանսիա։ Նամակ Թիւրքիայից։ — ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ։ — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ։

ՄԵՐ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆԵՐ

—

Ընթերցողը կը կարդայ „Մշակի“ ներկայ համարում միջազգային հեռագրական ընկերութեան մի հեռագիր այն սարսափելի անցքի մասին, որ պատահեց այս օրերս Բօստօվ-Վլադիկավկասեան երկաթուղու վրա։ Նշանաւորն այն է, որ, ինչպէս հաւատացնում են, այդ երկաթուղու հետ դժբաղդութիւնները գրեթէ ամեն տարի պատահում են, գրեթէ միշտ մի և նոյն տեղի վրա։

Ճանապարհը Բօստօվից մինչև Վլադիկավկաս հարթ ու հաւասար է, գնացքները երբէք շատ մեծ արագութեամբ չեն շարժվում,—ուրեմն այդ տեսակ դժբաղդութիւնների պատահելը կարելի է վերաբերել միմիայն նոյն իսկ երկաթուղու վատ շինութեանը և ծառայողների անհոգութեանը։ Մի՞թէ ճշմարիտ մեր ինժէնէրների համար մարդկային կեանքը աւելի քիչ նշանակութիւն ունի, քան թէ իրանց անձնական նիւթական շահերը։ Մի՞թէ ճշմարիտ երկաթուղու վագոնների մէջ նստելուց առաջ մարդը պէտք է իր կտակն անի....

Հեռագիրը հաղորդում է, որ ինն մարդ սպանված են, տասն և չորս հոգի ծանր կերպով վիրաւորված են, որոնցից երեւի շատերը դարձեալ կը մեռնեն, կամ ամբողջ կեանքի համար հաշմանդակված կը մնան, և բազմաթիւ մարդիկ թեթև կերպով վիրաւորված են։ Եւ այդ տեսակ անցքեր պատահում են ամեն տարի։

Առհասարակ Բօստօվի երկաթուղին վաղուց է որ յայտնի է իր մեծ անկարգութիւններով. դժբաղդութիւններ, գողութիւններ,—ամեն բան պատահում է այդ գծի վրա։ Ամեն տարի գրեթէ նոյն տեղի վրա դժբաղդութիւն է պատահում, ամբողջ վագոնները փշրվում են, բազմաթիւ մարդիկ սպանվում և վիրաւորվում են,—իսկ գծի վարչութիւնը դժբաղդութեան նոյն իսկ հետևեալ օրը մի կերպ, ինչպէս ասում են, ձախ ձեռքով, պնդացնում է ռէյսները,—և ահա երթևեկութիւնը նորից սկսվում է։

Երբ, վերջապէս կաղատվինք մենք շահասէր, իրանց անձնական շահերի համար ուրիշի կեանքը գոհող ինժենէրներից ու պաշտօնեաներից, երբ վերջապէս կը սանձահարվի անհոգութիւնը, եսականութիւնը, երբ վերջ կը դրվի գործ կատարող մեքենապետների ու ծառաների հարբեցութեանը, որոնց ձեռքին է յանձնվում հարիւրաւոր քաղաքացիների կեանքը։

Մեր կարծիքով, հարկաւոր կը լինէր մացնել և մեզ մօտ երկաթուղու վրա ճանապարհորդների կեանքի ապահովութիւնը։ Մի չնչին պրեմիա վճարելով նոյն իսկ տոմսակ առնելու ժամանակ, ճանապարհորդը ապահովում է իր կեանքը ճանապարհի դժբաղդ պատահարների դէմ՝ քսան, երեսուն, քառասուն հազարով։ Դա կը լինէր մի միջոց որ կը ստիպէր գծի վարչութեանը աւելի ուշադիր, աւելի զգոյշ, աւելի ճիշդ լինել, քանի որ նա աչքի առաջ կունենայ թէ դժբաղդ անցքից յետոյ նա ամեն անգամ ստիպված կը լինի հարիւր հազարներ վճարել վնասվածների ընտանիքներին։

Նիւթական հաշիւը միակ միջոց է որ կարող է սանձահարել շահասէրների կամայականութիւնը։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏԻՑ

—

Յունիսի 19-ին։

Հասած լինելով Վաղարշապատ ես այցելեցի և Էջմիածնի վանքը։ Բաւական անհոգ դրութեան մէջ է վանքը ամեն կողմից։ Ներսէսից մնած լիճը, եթէ այն դրութեան մէջ մնայ, ինչպէս նրան այժմ պահում են, մի տաս տարուց յետոյ կատարելապէս կանհետանայ։ Քարեր ասէք, փայտ ասէք—ամեն բան գցում են լճի մէջ. յատակը լցվել է կեղտով, ջուրը հոտում է։ Լճի մէջ եղած ձկները ով ուզում է՝ վերցնում է։ Անտառը, որ նոյնպէս իր գոյութեամբ Ներսէս հիմնադրողին է պարտական, հետզհետէ կորչում է. ծառերը անողորմ կերպով կոտրատում, կըտրում, ոչնչացնում են։

Մտայ սեղանատուն. ինձ վրա շատ անախորժ տպաւորութիւն ունեցաւ վանքի ծառաների, շաթիրների, տիրացուների վարմունքը վարդապետների և մինչև անգամ մի քանի եպիսկոպոսների հետ։ Զը նայելով օտար մարդու ներկայութեան այդ բոլոր ստորադրեալները ամենակօպիտ և անվայել կերպով խօսում և վարվում էին վարդապետների և մի քանի եպիսկոպոսների հետ. մարդ կը կարծէր որ նրանք են մեծաւորները, իսկ վարդապետները նրանց ստորադրեալներն են։ Ես հետաքրքրվեցայ իմանալ թէ ինչ է պատճառը որ տիրացուներն ու ծառաները այդքան երես էին առել. ինձ պատասխանեցին. «չենք համարձակվում նրանց մի բան պատասխանելու, ամեն բան համբերում ենք, որովհետև գիտենք թէ մեր ամեն մի խօսքը Մանկունուն կը յայտնեն, այդ տիրացուներն ու ծառաները բոլորն էլ Մանկունու լրտեսներն են և մեզ շատ հեշտութեամբ կարող են վնասել։»

Այնուհետև ես մտայ տպարան, Էջմիածնում հրատարակված մի քանի գրքեր առնելու համար։ Գրքերն առայ, փողը վճարեցի մի վարդապետին, որ երևի գրադարանապետ է, բայց փողը ստանալով ինձանից, նա ոչ ստացական տուեց ինձ, ոչ էլ մատեանի մէջ նշանակեց։ Ինչպէս երևում է այդ բոլոր գրքերը անկօնտրոլ են ծախվում և փողը մտնում է նոյն իսկ գրադարանապետի գրպանը։

Մի ութ օր մնալով Վաղարշապատում իմ մասնաւոր գործերով, ես առիթ ունեցայ ծանօթանալ մի սղնախեցի հայ երիտասարդի հետ, որ եկած էր այստեղ խնդրելու որ իրան թոյլ տան պսակվել մի հայ օրիորդի հետ, որի հետ ամուսնանալը Էջմիածինը չէ թոյլ տալիս երիտասարդին, ասելով որ օրիորդը հեռու ազգական է ամուսնացող երիտասարդի։ Պսակը, ուրեմն չը հաս է համարված։ Երիտասարդին խորհուրդ տուեցին անձամբ դիմել իրան Մանկունուն, բայց սա չընդունեց երիտասարդին։ Այն ժամանակ նրան խորհուրդ տուեցին գրել Մանկունուն մի խնդիրք, և ծրարի մէջ դնել մի 100 ռուբլ։ Այդպէս էլ արաւ խեղճը, բայց մերժում ստացաւ քիչ օրից յետոյ, թէև 100 ռուբլ էլ երբէք յետ չը ստացաւ։ Վերջը մենք իմացանք որ մերժման պատճառը փողի քչութիւնն էր. չը հաս պսակներ հասցնելու համար Էջմիածնի մաղանդան 2000 ռուբլ է եղել։ Բայց այդքան փող երիտասարդը չունէր, աղքատ մարդ լինելով։

Յուսահատված նա վերադարձաւ Սղնախ։

Մի օր պատելով անտառի շուրջը ես հանդիպեցայ մի խումբ հայ գիւղացիների, որոնց խոնարհ, հլու դէմքերից ես եզրակացրի որ խնդրատուներ պէտք է լինէին։ Նրանց դէմքի կօպիտ արտայայտութիւնը, նրանց գրեթէ գոլտած, պատառոտած, կեղտոտ գիւղական հագուստը վկայում էին թէ տգէտ, չքաւոր գիւղացիներ էին։ Ես հետաքրքրվեցայ և մօտեցայ նրանց։ Իմ հարցուփորձերից ինչ իմացայ. որքան զարմացայ ես տեղեկանալով, որ այդ հինգ վեց հոգուց բաղկացած գիւղացիների խումբի գլխաւորութիւնն էր քահանայ ձեռնադրվելու.... Նրանցից իւրաքանչիւրը մի չորս, հինգ հարիւր ռուբլ էին բերել իրանց հետ և պէտք է գիւղական քահանայ ձեռնադրվէին։ Կարող էք երևակայել ինչ քահանաներ կը լինեն սրանք. կօպիտ, անտաշ, անուս, անգրագէտ.... Չորս, հինգ հարիւր մանէթի չնորհով Մանկունին նրանց քահանայ կը ձեռնադրի և ահա նրանք կը դառնան ժողովրդական դաստիարակիչներ, ժողովրդին բարոյականութիւն և Աստուծու խօսք քարոզողներ...

Ինչպէս չը հաս պսակներ հասցնելու համար Էջմիածնի մաղանդան 2,000 ռուբլ է, այնպէս էլ քահանայ ձեռնադրելու մաղանդան 500 ռուբլ է։

Հաստատ աղբիւրից ինձ հաղորդեցին որ անցեալ 1880 թվի ընթացքում Մանկունին ձեռնադրեց այդպիսով 150 քահանայ։ Եթէ իւրաքանչիւր ձեռնադրութիւնը 500 ռուբլով հաշուենք, ահա ձեզ տարեկան 75,000 ռուբլ պատկառելի գումարը, որ ամենաքիչը ստանում է Մանկունին միմիայն քահանայ ձեռնադրելու գործից։ Այժմ հասկանալի է թէ ինչի վանքը աշխատում է ամեն տեղից վերցնել թեմական առաջնորդներին. սրանք իրաւունք ունէին քահանայ ձեռնադրելու, բայց այժմ, որովհետև քահանաներ այլ ևս գաւառներում չեն ձեռնադրվում, բոլոր ցանկացողները գալիս են Էջմիածին և փողերը, որոնք պէտք է բաժանվէին առաջնորդների մէջ, ամբողջութեամբ մտնում են, որպէս նոր և հաստատ աղբիւրների արդիւնք, Մանկունու լայնածաւալ գրպանը։

Ես մեկնելու եմ Էջմիածնից բաւական տխուր յիշողութիւններ տանելով ինձ հետ հայոց աղգի այդ սրբավայրի մասին։

* * *

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

—

Մոսկվա, Յունիս

Ուղարկելով ձեզ նուիրատուութեան ցուցակի հետ 134 ր. 30 կ., որ նուիրել են Մոսկվայի հայ ուսանողները յօգուտ Վանայ սովելոց—խնդրեմ մեծապէս հասցնէք այդ գումարը ուր հարկն է և նուիրատուութեան ցուցակը տեղատուէք ձեր պատուական թերթի մէջ։ Ահա այդ ցուցակը։ Իւրաքանչիւրը 10 ռուբլ—բժ. Զարգարեանց. Գր. Խ., Ս. Մամիկոնեան, Մ. Միրզոյեան. Գ. Միրզոյեան, Յ. Տէր-Զաքարեանց. իւրաքանչիւրը 5 ռուբլ. — Լ. Բէկ-Յովսէփ, Խ. Բահաթրեանց, Դ. Տէր-Պետրոսեանց, բժ. Կոնդուրալեանց, Ա. Ղուլիճանեանց, Աֆթանդիլեանց, Թայիրեանց. իւրաքանչիւրը 3 ռուբլ—Խաչատրեանց, Բ. Սարգսեանց, Յունանեանց, Իւղբաշեանց, Շահրիար, Զ. Անդրիասեանց. իւրաքանչիւրը 2 ռուբլ—Ոմն—, Թանդօյեանց, Ա. Խան—Աղեանց, Էնիկոլոպեանց, Աղ. Քալանթար, Տէր-Յակովբեանց. իւրաքանչիւրը 1 ռուբլ—Դաղեանց, Լիսիցեանց, Ստեփանեանց, Դէյկարխանեանց, Յարութիւնեանց, Աւ. Քալանթարեանց, Ամիրխանեանց, Ս. Յովհաննիսեանց, Շահիկեանց, Ս. Տօնեանց.—ընդամենը—135 ռուբլ՝ փոստի ծախս—70 կ. մնում է հարիւր երեսուն չորս ռուբլ — 30 կպ.։

Գր. Խալաթեանց

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

—

Ծաղկաձոր, 22 յունիսի

Ձեր լրագրի 105 համարում տպված բժիշկ Տիգրանեանցի, Երևանից գրած նամակի նիւթի մասին, թոյլ տուէք մի քանի խօսք ասել։

Դռների վրա կպցնվող թղթերի պատճառաւ, լօսօ խաղացող տիկինները մի անտեղի զրպարտութիւն բարձեցին իմ վրա, իբր թէ ես եմ խմբագրողը։ Երես առ երես և ազնիւ խօսքով աշխատեցի հաւատացնել մի երկու տիկիններին, այդ, այնպէս ասած, լօսօ խաղացող խմբի գլխաւոր անդամներից փոքր ի չատէ հասկացողներին, թէ ես չեմ և մինչև անգամ չը գիտեմ թէ ովքեր են այդ թղթերի կպցնողները, բայց ոչինչ չօգնեց, չուզեցին հաւատալ և չարունակեցին այստեղ այնտեղ ասել, թէ «նա է, նրա գործն է» և այդպիսով զրկեցին ինձ մի երևելի հարսանիքից, (ужасно....) և ստիպեցին դիմել տպած խօսքի։ Յարգելի տիկիններ, ես տեղեկութիւն չունեմ այդ թղթերից, նոյնը կարող եմ ասել և իմ ընկեր Տ. Ն. մասին, դարձեալ չէք հաւատում, ձեր կամքն է։

Մի քանի խօսք էլ պ. Տիգրանեանցին։

Դժուարանալ մի չեղած բան, ասել, որ մեր Երևանի կիները ձգտում են մտաւոր կեանք վարել և այդ մտաւոր կեանքը եզրափակել լօսօի խաղի մէջ, դա խղճի դէմ է, պ. բժիշկ։

Մի քանի խօսք կասեմ Երևանցի կնոջ մտաւոր զարգացման մասին, և դուք չը գոռաք թէ կիրք է գործ դրել իր խօսքերի մէջ, որովհետև կնոջ դէմ կիրք գործածելը ամենաձայրայեղ ցածութիւն է։ Ասէք խնդրեմ, ինչ մտաւոր զարգացում կարող է լինել մի չրջանում, ինչտեղ չէք գտնի մի կին, որ միջակ գրագէտ լինի իր մայրենի լեզուում (ռուսերէնի կողմից մի հարցնէք անդամ։)

Էլ ինչպէս էք մեղադրում երիտասարդութեանը՝ թէ նա չէ զբաղեցնում կանանց խելքը ու միտքը, չէ կազմում երեկոներ, չէ կարդում դասախօսութիւններ։ Մի՞թէ դուք համոզված էք թէ ձեր դասախօսութեանը ներկայ եղող մի քանի կիները, այն պարզ դասախօսութիւնից մի փոքր բան աւելացրին իրանց մտաւոր պահեստի վրա. ոչ, սաստիկ սխալվում էք. ներկայ եղողները ձեզ համար էին, որովհետև նորութիւն էր նրանց համար դասախօսութիւնը, իսկ ձեր գոված, մտաւոր կեանք սիրող տիկինները հանդարտ նստած լօսօ էին խաղում, լաւ իմանալով, որ այն երեկոյ դուք դասախօսութիւն ունէք։

Երևի դուք այս մի երեոյթն էլ կը վերաբերէք նրանց մտաւոր զարգացմանը, երբ խաղի ժամանակ մի օտար տիկին նկատում է թէ ինչնե, փոխանակ ասելու барабанни палочка, шесть, четирнадцать, туда суда և այլն, չէք ասում մի և նոյնը ձեր մայրենի լեզուով, մի քանիսները նկատում են, թէ հայերէն չէ սազում.... Ահա ձեզ մտաւոր կեանքի ետևից վազող կիները։

Ի զուր էք ասում, թէ փակված կինը խօսում է իր դրացու հետ պատի վրայով, անյայտ է թէ ինչի վրա (զրպարտութիւն թէ սիրոյ համբոյրներ)։ Այո, պ. բժիշկ, զրպարտութիւն է ձեր կողմից այդպէս գրելը, որովհետև և մի օրինակ անդամ չէք կարող ցոյց տալ, որ հայ կինը խօսէր իր դրացի տղամարդի հետ, այն էլ պատի վրայով։

Լօսօ խաղալը, խելքի գործողութիւն և ժամանակի պահանջմունքների հոսանք էք համա-